

Niezrealizowane projekty witraży zespołu krakowskich artystów do okien katedry pw. św. Jana Chrzciciela we Wrocławiu

W roku 1951 zakończono wstępną odbudowę katedry pw. św. Jana Chrzciciela we Wrocławiu po zniszczeniach wojennych. „Siła i barwa światła słonecznego w tym okresie (1951–1954) były uciążliwe dla oka, a wątek ceglanych i kamiennych ścian, w zimnym, demaskatorskim [...] świetle znacznie tracił w porównaniu ze swym wyglądem sprzed prowizorycznego zaszklania otworów okiennych. Konieczność kolorowego oszklenia katedry stała się oczywista”¹.

Historia powstania powojennych przeszkleń do katedry wrocławskiej wskazuje na kilku autorów 64 projektów witraży, wykonanych w latach pięćdziesiątych XX w., w Zakładzie S. G. Żeleński, w pracowni Braci Paczków z Krakowa oraz Firmie Müller z Quedlinburga. Byli to Tadeusz Wojciechowski, Antoni Michalak, Krystyna i Stanisław Pękalscy oraz Irena i Zygmunt Acedańscy².

Zupełnie niespodziewanym uzupełnieniem tej historii, i jednocześnie niezapowiadany przez dotychczas znane źródła archiwalne, są dokumenty znajdujące się w prywatnym archiwum Adama Stalony-Dobrzańskiego³. Był on krakowskim artystą żyjącym w latach 1904–1985, malarzem, liternikiem, grafikiem, konserwatorem dzieł sztuki, wykładowcą Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, prowadzącym tam Katedrę Liternictwa, ale przede wszystkim – znakomitym witrażystą (il. 1).

Dokumenty archiwalne wskazują na zlecenie przez wrocławską kurię arcybiskupią prac nad częścią witraży do okien wrocławskiej katedry właśnie Stalony-Dobrzańskiemu, działającemu w zespole z artystami związanymi z krakowską Akademią Sztuk Pięknych – Ludwikiem Gardowskim⁴, Stefanem Gałkowskim⁵, Mikołajem Kochanowskim⁶, Stefanem Maciejem Makarewiczem⁷ oraz Jerzym Nowosielskim⁸. Zlecenie to nie zostało wykonane, a zachowane dokumenty w archiwum Stalony-Dobrzańskiego nie wyjaśniają powodu zaniechania współpracy z krakowskimi artystami⁹. Zawierają natomiast szczegółowe informacje dotyczące warunków współpracy, wytyczne odnoszące się do ikonografii planowanych witraży oraz cztery szkicowe projekty.

10 V 1953 r. w Krakowie sporządzona została umowa-zlecenie¹⁰ między zespołem wcześniej wymienionych artystów a ks. prałatem Janem Piskorzem¹¹, wikariuszem generalnym wrocławskiej kurii arcybiskupiej

¹ Marcin Bukowski, *Katedra wrocławska. Architektura – rozwój – zniszczenie – odbudowa*, Wrocław 1962, s. 186.

² Por. artykuł Natalii Oleszczuk w niniejszym tomie.

³ Ewa Dwornik-Gutowska, *Stalony-Dobrzański*, [w]: *Polski słownik biograficzny*, t. 41, Warszawa–Kraków 2002, s. 497–499. Powyższa nota biograficzna stanowi najobszerniejsze źródło informacji na temat życia i twórczości artysty. Nad pełną dokumentacją oraz analizą wykonanych przez artystę witraży pracuje Anna Siemieniec pisząc pracę doktorską na Uniwersytecie Warszawskim pod kierunkiem ks. bp. prof. Michała Janochy pt. *Światło ze Wschodu – światło z Zachodu. Sztuka witrażu Adama Stalony-Dobrzańskiego*. Jednocześnie pracą nad dokumentacją twórczości Stalony-Dobrzańskiego oraz popularyzacją jego sztuki zajmuje się wnuk artysty, Jan Pawlicki (w literaturze występujący również jako Jan Stalony-Dobrzański), który jest autorem strony internetowej poświęconej artyście <http://stalony-dobrzanski.info>

⁴ Ludwik Gardowski (1890–1965) – grafik, malarz, liternik, profesor ASP w Krakowie.

⁵ Stefan Gałkowski (1912–1984) – malarz, projektant i wykonawca gobelinów, profesor ASP w Krakowie.

⁶ Mikołaj Kochanowski (1916–1987) – malarz, absolwent ASP w Krakowie.

⁷ Stefan Maciej Makarewicz (1912–2009) – grafik, ilustrator, plakacista, docent ASP w Krakowie.

⁸ Jerzy Nowosielski (1923–2011) – malarz, rysownik, scenograf, filozof i teolog prawosławny, profesor ASP w Krakowie.

⁹ Anna Siemieniec, *Witraże Adama Stalony-Dobrzańskiego dla cerkwi prawosławnych we Wrocławiu*, „Sacrum et decorum. Materiały i studia z historii sztuki sakralnej”, t. 7, Rzeszów 2014, s. 123.

¹⁰ Umowa-zlecenie z dnia 10 V 1953, archiwum A. Stalony-Dobrzański, kopia w archiwum A. Siemieniec.

¹¹ Ks. Jan Piskorz (1901–1964) – polski duchowny katolicki.

1. Adam Stalony-Dobrzański przy pracy, fotografia z około 1958–1960, Archiwum Adama-Stalony Dobrzańskiego

na realizację szesnastu kartonów witraży do katedry św. Jana Chrzciciela we Wrocławiu. Miały to być witraże do dwunastu okien prezbiterium, dwóch okien kaplicy św. Krzyża i dwóch okien kaplicy św. Jana Nepomucena. Szesnaście kartonów witraży stanowiło opracowaną przez zespół niepodzielną całość zlecenia według wspólnie zaprojektowanego i zaakceptowanego ujęcia plastycznego.

Jak wynika z dokumentu, zanim kuria spisała umowę z artystami, zaprosiła ich do przedłożenia projektów witrażów w skali 1:10, które zespół wykonał bezpłatnie. Projekty te zostały przyjęte przez kurię arcybiskupią, a następnie przez Głównego Konserwatora, prof. Jana Zachwatowicza¹². Artyści zgodzili się w umowie, by witraże zostały zrealizowane za granicą¹³, według przygotowanych przez nich kartonów w skali 1:1, zatem bez ich dozoru artystycznego, jednak z zastrzeżeniem, iż zakład witrażowy, któremu kuria powierzy zadanie, ściśle będzie się trzymał formy kartonów przygotowanych przez artystów. Miały być one wykonane w terminie trzech miesięcy od dnia otrzymania w Krakowie zlecenia oraz odcisku okien, ze ścisłymi i wykonanymi na odpowiedzialność kurii naturalnej wielkości rysunkami całości konstrukcji okiennej. Kartony te stanowiły własność wykonawców i po realizacji zlecenia miały zostać im zwrócone przez zakład witrażowy¹⁴.

Umowa-zlecenie sporządzona została w dwóch egzemplarzach i wedle jej zapisów nabierała mocy prawnej dopiero po obustronnym jej podpisaniu. Wersja dokumentu znajdująca się w archiwum Stalony-Dobrzańskiego zawiera podpisy strony wykonawczej – każdego z członków zespołu artystycznego. Nie zawiera jednak potwierdzenia akceptacji zlecenia przez kurię arcybiskupią, zatem nie potwierdza formalnego przyjęcia przez zleceniodawcę projektów przedstawionych przez krakowskich artystów oraz zlecenia im prac nad witrażami. Czynnikiem mogącym mieć wpływ na zaniechanie współpracy z zespołem artystów z Krakowa mogło być odwołanie ks. Piskorza, reprezentanta kurii arcybiskupiej w spisanej umowie, z funkcji pełnionych w archidiecezji wrocławskiej i przeniesienie go do diecezji katowickiej¹⁵. Być może wraz ze zmianą personalną na pełnionych przez ks. Piskorza stanowiskach kuria nie chciała kontynuować rozpoczętych przez niego inicjatyw lub też nie dopełniła starań, by te działania sfinalizować.

W archiwum Stalony-Dobrzańskiego znajduje się „opis treści witraży”, których dotyczy umowa zlecenie, sporządzony 14 IV 1953 r., czyli przed datą spisania umowy¹⁶. Wśród autorów opisu przesłanek pojawia się dodatkowe nazwisko Adama Marczyńskiego¹⁷. Dokument stanowi opisowe uzupełnienie projektów wstępnych, przesłanych do kurii przed sporządzeniem umowy, na które składało się: „8 plansz zawierających projekty 4 spośród omówionych 12 okien prezbiterium, 4 projekty okien kaplic Św. Krzyża i Św. Jana Np., oraz 2 plansze zawierające schematyczne rysunki opisanej treści”¹⁸ (il. 2).

Zgodnie z życzeniem wrocławskiej kurii arcybiskupiej witraże dwunastu okien prezbiterium powinny zawierać wizerunki dwunastu biskupów wrocławskich, wybranych przez kurię. Natomiast sami artyści w opisie dodali, iż przy opracowaniu wstępnych projektów, oprócz życzeń kurii, wzięli następujące aspekty pod uwagę:

¹² Jan Zachwatowicz (1900–1983) – architekt, profesor Politechniki Warszawskiej, Generalny Konserwator Zabytków w latach 1945–1957.

¹³ Zapewne w Firmie Müller z Quedlinburga, gdzie w latach pięćdziesiątych częściowo wykonane zostały witraże do okien katedry.

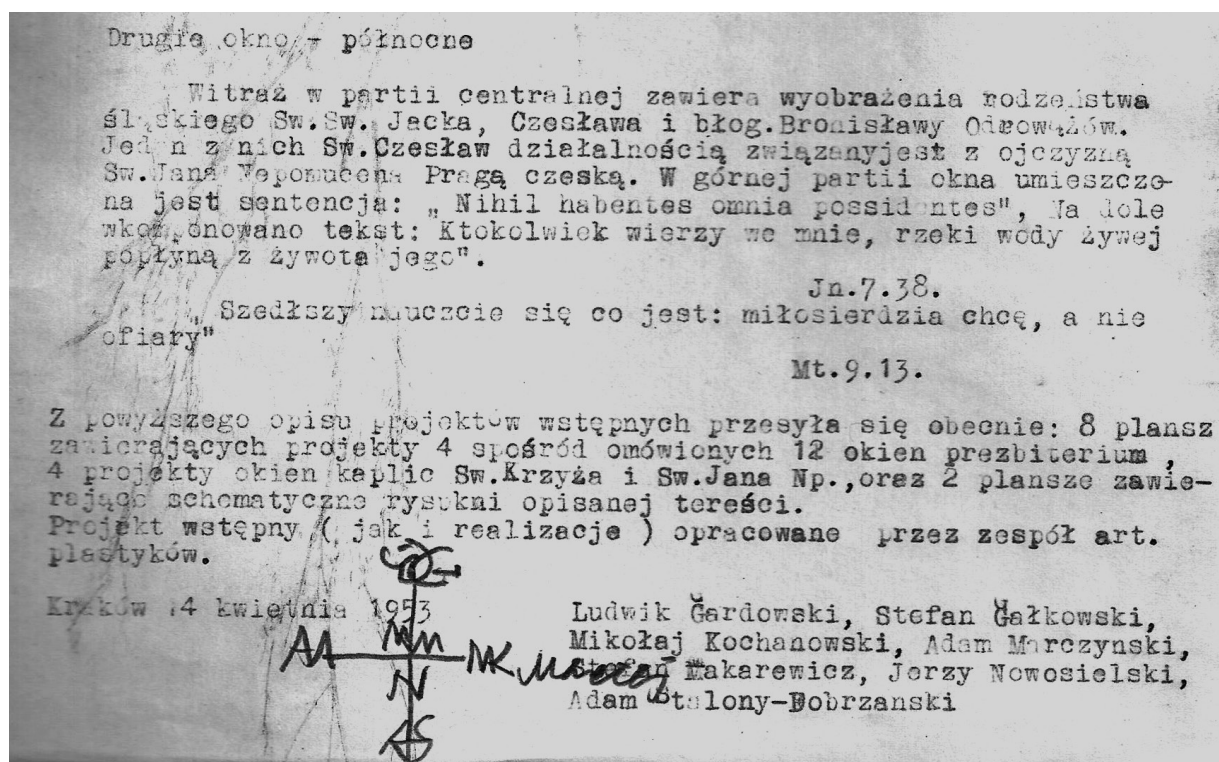
¹⁴ Umowa-zlecenie z dnia 10 V 1953.

¹⁵ Por.: http://www.encyklo.pl/index.php5?title=Piskorz_Jan (dostęp: 08.02.2016).

¹⁶ *Opis treści witraży projektowanych do okien prezbiterium, oraz kaplicy Św. Krzyża i kaplicy Św. Jana Nepomucena w Katedrze pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela we Wrocławiu z dnia 14 IV 1953 r.*, archiwum A. Stalony-Dobrzańskiego, kopia w archiwum A. Siemieniec.

¹⁷ Adam Marczyński (1908–1985) – malarz i grafik, profesor ASP w Krakowie.

¹⁸ *Opis treści witraży...*

2. Fragment opisu treści witraży projektowanych do okien prezbiterium oraz kaplicy Krzyża Świętego i kaplicy św. Jana Nepomucena w katedrze we Wrocławiu z dnia 14 kwietnia 1953 r.

„1) zgodnie z symboliką panującą w średniowiecznej architekturze dwanaście okien prezbiterium Katedry odpowiadało zapewne dwunastu Apostołom.

2) katedra jest pozbawiona polichromii (nie ma tynków) i witraże są jedynym miejscem na rozwinięcie tematyki religijnej i właściwych wątków ikonograficznych, odpowiadających znaczeniu odpowiednich części architektonicznych kościoła.

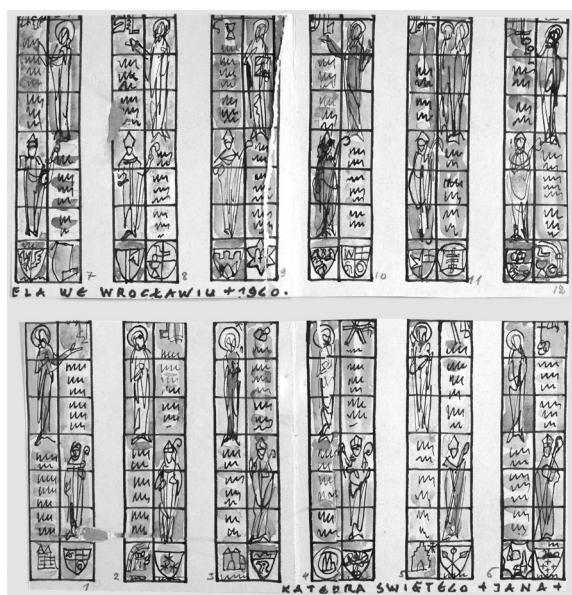
Oba wyżej przytoczone motywy skłoniły autorów do ustalenia tematyki witraży w ten sposób, aby większą część okien zajmowały postacie dwunastu Apostołów zgodnie z tradycją ikonograficzną i niewątpliwą intencją twórców Katedry, mniejszą zaś wizerunki wybranych przez Kurie Arcybiskupią biskupów wrocławskich. Autorzy wzięli pod uwagę również aspekt symboliczny takiego połączenia tematów, a mianowicie zaakcentowanie apostolskiego pochodzenia hierarchii katolickiej. Postaci biskupów autorzy projektów proponują umieścić w porządku chronologicznym, postaci Apostołów dobierać stosownie do cech charakterystycznych danego biskupa”¹⁹.

W opisie ogólnych zasad kompozycyjnych okien prezbiterium krakowscy artyści wskazują, iż okna te będą podzielone na dwie części: górną – z większym przedstawieniem apostoła ukazanego w ruchu, opatrzonego narzędziem męki i symbolem dodatkowym, takim jak krzyż, klucze itd., oraz dolną część, z mniejszym przedstawieniem biskupa ukazanego w pozycji frontalnej, z herbem i przedmiotem charakterystycznym dla niego. Na szczycie miał być umieszczony symbol ogólny, odnoszący się zarówno do apostoła, jak i biskupa, a w obie połowy okna miał być wkomponowany tekst ewangeliczny, zastosowany do obu postaci i do całości tematyki przesłania. Szczyt wszystkich okien miał być zwieńczony potrójnym krzyżem wkomponowanym w ostry łuk, tworzący w ten sposób tiarę papieską.

W poszczególnych dwunastu oknach prezbiterium mieli być ukazani:

I – bp Jan i św. Andrzej; II – bp Hieronim i św. Jakub Większy; III – bp Walter i św. Jakub Młodszy; IV – bp Żyrosław i św. Juda Tadeusz; V – bp Tomasz z Rawiczków i św. Tomasz Apostoł; VI – bp Tomasz z Zarebów i św. Filip; VII – bp Henryk z Wierzbna i św. Mateusz Ewangelista; VIII – bp Nanker i św. Szymon Gorliwy; IX – bp Przecław i św. Jan Ewangelista; X – bp Wacław i św. Maciej; XI – bp Konrad i św. Paweł; XII – bp Piotr Nowak i św. Piotr.

¹⁹ *Ibidem*.

3. Adam Stalony-Dobrzański z zespołem, projekty witraży do okien prezbiterium katedry we Wrocławiu, tusz i akwarela na kartonie, 1953(?), wym. 13,5 × 25,5 cm

zaną z opisywanym projektem jest wskazany na nim rok, który nie odpowiada dacie spisania umowy z artystami w 1953 r. Jednocześnie nie jest on wytłumaczalny w świetle daty rzeczywistego wykonania witraży do prezbiterium w 1954 r. według projektów Tadeusza Wojciechowskiego²¹. Wątpliwa staje się zatem możliwość łączenia tych kartonów z projektami przedstawionymi przez artystów wraz z opisem treści witraży²², a jednocześnie zupełnie nieuzasadniony byłby fakt tworzenia tych projektów w 1960 r., w momencie gdy okna prezbiterium wypełnione już były witrażami. Można zatem przypuszczać, że Stalony-Dobrzański dopisał tę datę w późniejszym czasie, zwłaszcza że w znajdującym się w jego archiwum zestawieniu prac witrażowych wskazuje rok 1953 jako niezrealizowaną pracę dla katedry św. Jana Chrzciciela we Wrocławiu²³.

Bardziej szczegółową wizję witraża do jednego z okien prezbiterium – przedstawiającego św. Piotra oraz bp. Piotra Nowaka – ukazuje projekt wykonany na papierze ołówkiem i temperą oraz akwarelowo-ołówkowy szkic na kalce (il. 4, XLVII).

Ostatecznie witraże do dwunastu okien prezbiterium wykonano w 1954 r. w krakowskiej pracowni Braci Paczków wedle projektu Tadeusza Wojciechowskiego²⁴. Witraże te nawiązują tematyką do wytycznych przedstawionych w 1953 r. przez kurie zespołowi artystów z Krakowa, by przeszklenia prezentowały wizerunki dwunastu biskupów wrocławskich. Wojciechowski zrealizował te wskazówki, ukazując dwanaście postaci biskupów w sześciu dwudzielnym oknach na południowej ścianie prezbiterium. Nad każdym duchownym umieścił jego herb oraz symbolicznie ukazane jego zasługi dla katedry, a poniżej napis z imieniem kleryka i nazwą fundatorów okna. Natomiast w sześciu oknach po stronie północnej, które są nieco krótsze od południowych, Wojciechowski umieścił po osiem herbów miast z księstw śląskich wraz z ich nazwami²⁵.

Dzięki opisowi treści witraży możemy poznać także ikonografię czterech przeszkleń, które miały znaleźć się w dwóch kaplicach katedry flankujących przedsionek²⁶. W kaplicy Świętego Krzyża, po południowej stronie przedsionka znajdować się miały dwa witraże.

W archiwum Stalony-Dobrzańskiego zachowały się dwa szkicowe projekty do dwunastu okien prezbiterium, wykonane tuszem i akwarelą na niewielkich kartonach (il. 3, XLVI). Format tych projektów wskazuje, iż pierwotnie jeden podłużny karton został przecięty na dwa niezależne, znajdujące się obecnie w archiwum. Prawdopodobnie górna część projektu, obejmująca maswerki przeszkleń okiennych, również została obcięta. Zgodnie z opisem treści witraży ukazano na nich po dwie postaci na każde okno – w górnej części z przedstawieniem apostoła, w dolnej biskupa. Lapidarny rysunek akwarelowego szkicu określa jedynie wstępny podział kwatery na podstawowe elementy figuralne kompozycji, jak również ogólną kolorystykę przeszkleń. Charakterystyczną cechą witraży Stalony-Dobrzańskiego są inskrypcje. Włączone w strukturę kompozycyjną przeszkleń, również w tym projekcie stanowiły istotny element ikonograficzny.

Na kartonach znajduje się napis: „KATEDRA ŚWIĘTEGO + JANA + [CHRZCICI]”²⁰ ELA WE WROCŁAWIU + 1960”. Zagadkową kwestią zwią-

²⁰ Fragment tekstu obcięty z projektu.

²¹ Por. M. Bukowski, *op. cit.*, s. 194; *idem*, *Katedra wrocławska*, Wrocław 1972, s. 68–69. Datę realizacji witraży do okien prezbiterium podają za N. Oleszczuk, *por. przyp. 2*.

²² *Por. przyp. 14*.

²³ *Prace zrealizowane w kościołach i w cerkwiach – 1931–1977*, archiwum A. Stalony-Dobrzańskiego, kopia w archiwum A. Siemieniec.

²⁴ *Por. przyp. 17*.

²⁵ N. Oleszczuk, *por. przyp. 2*.

²⁶ *Opis treści witraży..*

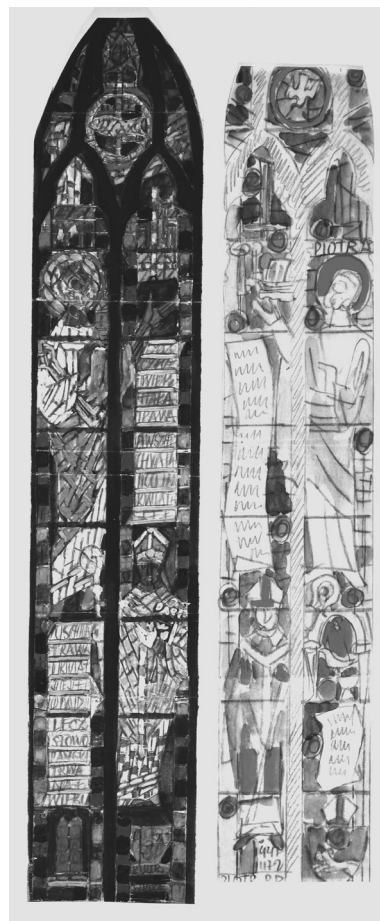
„Pierwsze okno zachodnie. Pomyślane jest jako tradycyjna kompozycja przedstawiająca sam moment publicznego wystawienia drzewa Krzyża Świętego do adoracji. Biskup Jerozolimski Św. Makary podnosi krzyż. Imperatorowie, św. Helena i Konstantyn stoją z dwu stron biskupa. U spodu umieszczony jest tekst ewangeliczny ‘Jeśli kto chce za mną iść, niech samego siebie zaprzy a weźmie krzyż swój na każdy dzień swój’ Łk 9.23. Na tarczy Konstantyna umieszczono monogram Chrystusa z napisem: *‘In hoc signo vinces’* zawiera tekst z Ewangelii Świętego Jana 12.32. *‘Et ego si exultatus fuero a terra omnes traham ad meipsum’*²⁷. Okno drugie – północne²⁸. Podzielone na cztery równe co do wielkości kwatery, zawiera w swej górnej partii mały krzyż otoczony koroną cierniową z narzędziami męki Pańskiej i chustą otoczony ognistą wstęgą ze słowami: *Crux mihi foederis arcus*²⁹. W partii centralnej wyobrażone są postacie czterech Świętych: Św. Marii Magdaleny, Św. Weroniki, Św. Katarzyny Sienieńskiej i Św. Teresy z Avili [...]. Postacie opierają się na kolumnach tekstu Ewangelii Św. Jana 12.24.25 ‘Jeśli ziarno pszeniczne upadłszy w ziemię, nie obumrze, samo zostawa – a jeśli obumrze wielki owoc przynosi. Kto nienawidzi duszy swojej na tym świecie, ku wiecznemu żywotowi strzeże jej’³⁰.

W kaplicy św. Jana Nepomucena po północnej stronie przedsionka znajdować się miały również dwa witraże.

„Pierwsze okno – zachodnie. Centralną partię okna zajmuje postać Św. Jana Nepomucena. Po obu jej stronach umieszczone są małe sceny z jego życia: 1) kazanie do ubogich, 2) spowiedź królowej, 3) napominanie króla, 4) Św. Jan Nepomucen na torturach, 5) zrzucenie Świętego do Wełtawy³¹, 6) gwiazdy pojawiają się nad płynącym ciałem Świętego. W górnej partii okna umieszczono monogram Świętego, puszkę zawierającą jego język jako relikwię oraz sentencję: *Deus meus et omnia*, w centralnej zaś tekst: ‘Na świecie ucisk mieć będziecie ale ufajcie jam zwyciężył świat’ J 16.23. Drugie okno – północne. Witraż w partii centralnej zawiera wyobrażenia rodzeństwa śląskiego Św. Św. Jacka, Czesława i błog. Bronisławy Odrowążów. Jeden z nich Św. Czesław działalnością związany jest z ojczyzną Św. Jana Nepomucena Pragę czeską. W górnej partii okna umieszczona jest sentencja: *‘Nihil habentes omnia possidentes’*, na dole wkomponowano tekst: ‘Ktokolwiek wierzy we mnie, rzeki wody żywej popłyną z żywota jego’. J.7.38. ‘Szedłszy nauczcie się co jest: miłosierdzia chcę a nie ofiary’. Mt. 9.13’³².

W kaplicach bocznych flankujących przedsionek, do których zespół Stalony-Dobrzański miał wykonać cztery witraże, znajdują się obecnie przeszklenia wykonane według projektów Krystyny i Stanisława Pękalskich³³. W kaplicy Jana Nepomucena witraż zachodni przedstawia św. Jana Nepomucena oraz cztery sceny z jego życia – tak jak w założeniach krakowskiego zespołu artystów, natomiast ikonografia okna północnego ukazuje obecnie św. Jana z Dukli ze scenami z życia, co różni się od założeń zespołu krakowskiego, wedle którego miały się tam znajdować przedstawienia św. Jacka, bł. Czesława i bł. Bronisławy z Odrowążów.

W kaplicy Świętego Krzyża witraż zachodni według projektu Pękalskich przedstawia Adorację Najświętszego Sakramentu. Wedle założeń krakowskich artystów miał się tam znajdować witraż ukazujący Adorację

4. Adam Stalony-Dobrzański z zespołem, projekty witraża św. Piotr i bp. Piotr Nowak, ołówek i tempera na papierze oraz ołówek i akwarela na kalce, 1953, wym. 63 × 10 cm i 53 × 10 cm

²⁷ Poprawny zapis cytatu: *Et ego si exaltatus fuero a terra omnia traham ad me ipsum*, tłum. z łac.: A Ja, gdy zostanę nad ziemię wywyższony, przyciągnę wszystkich do siebie.

²⁸ W tekście źródłowym okno jest wskazane jako północne, lecz w rzeczywistości jest to okno południowe.

²⁹ Tłum. z łac.: Krzyż moim łukiem przymierza. Była to dewiza herbowa Sapiehów, którą przyjął do swojego herbu metropolita krakowski w 1911 r. późniejszy kardynał Adam Stefan Sapieha (zm. 23 VII 1951).

³⁰ Opis treści witraży...

³¹ W tekście źródłowym Wełtawę błędnie nazwano rzeką Motławą.

³² Opis treści witraży...

³³ Por. M. Bukowski, *Katedra wrocławska. Architektura...*, s. 195.

Krzyża Pańskiego. Temat ten został zrealizowany w przeszkleniu okna południowego, z dodatkowymi scenami historii życia św. Heleny i Konstantyna. Zespół Stalony-Dobrzańskiego planował wykonać w tym miejscu witraż o tematyce pasyjnej, ukazujący narzędzia męki Pańskiej oraz postaci czterech świętych: św. Marii Magdaleny, św. Weroniki, św. Katarzyny Sieneńskiej i św. Teresy z Avili.

Polecenie kurii arcybiskupiej krakowskiego zespołu artystów mogło być związane z osobą inż. architekta Marcina Bukowskiego, który od jesieni 1945 r. nadzorował prace przy odbudowie katedry wrocławskiej. W tym samym czasie Bukowski rozpoczął pracę dydaktyczną w Krakowie jako starszy aspirant na Wydziale Architektury Akademii Górniczo-Hutniczej³⁴ w prowadzonej przez prof. Adolfa Szyszko-Bohusza Katedrze Konserwacji Zabytków³⁵. Z tymże Wydziałem Architektury związany był również Adam Stalony-Dobrzański, który jesienią 1945 r. został zatrudniony jako starszy asystent Ludwika Gardowskiego³⁶ przy Katedrze Rysunku Odręcznego³⁷. Wspólna znajomość Bukowskiego ze Stalony-Dobrzańskim oraz Gardowskim zapewne wpłynęła na nawiązanie przez wrocławską kurię arcybiskupią kontaktu z tymi artystami oraz podjęcie rozmów o wykonaniu projektów witraży do odbudowywanej wrocławskiej katedry.

W 1953 r. Stalony-Dobrzański był już znany z realizacji witraży dla prezbiterium kościoła pw. św. Wojciecha i Niepokalanego Poczęcia NMP w Trzebowniku³⁸, o których pisała w 1951 r. Helena Blumówna na łamach „Tygodnika Powszechnego”: „Witraże Dobrzańskiego niewątpliwie są na naszym terenie najbardziej samodzielnym osiągnięciem w tej dziedzinie sztuki w ostatnich latach”³⁹. Dla krakowskiego środowiska, z którego pochodził Bukowski, nadzorujący prace przy katedrze, Stalony-Dobrzański zapewne miał już renomę artysty, któremu można by powierzyć realizację witraży do okien najważniejszej świątyni Wrocławia. W zespole Stalony-Dobrzańskiego znalazł się wspomniany już Gardowski, z którym w 1945 r. wspólnie wykonał projekt witraża św. Barbary dla Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie⁴⁰.

Z punktu widzenia omawianego, niezrealizowanego zlecenia, podjętego w związku z odbudową wrocławskiej katedry z powojennych zniszczeń, szczególnego znaczenia nabiera współpraca Stalony-Dobrzańskiego z Nowosielskim. Oprócz wspólnego środowiska ASP w Krakowie, z jakiego wywodzą się obaj artyści, wyjątkowym łącznikiem artystycznym tych dwóch postaci stało się wyznanie prawosławne oraz zakorzeniona w sztuce chrześcijańskiego Wschodu tradycja ikony. Na gruncie współczesnej sztuki w Polsce Stalony-Dobrzański i Nowosielski – twórcy sztuki sakralnej – odnowili tradycję ikony jako malarstwa sakralnego⁴¹. Efekty ich pracy artystycznej i współpracy w zakresie malarstwa ikonowego oraz witrażownictwa możemy oglądać również we wrocławskich świątyniach obrządku wschodniego⁴².

Kiedy w 1963 r. przekazano Polskiemu Autokefalicznemu Kościołowi Prawosławnemu we Wrocławiu kościół św. Barbary przy ul. Mikołaja i rozpoczęto prace remontowe prowadzące do utworzenia w nim katedry prawosławnej, o adaptację tego wnętrza na użytek liturgii prawosławnej poproszono właśnie Stalony-Dobrzańskiego i Nowosielskiego. Ówczesny podział prac między Stalony-Dobrzańskim a Nowosielskim, widoczny we współpracy w katedrze prawosławnej we Wrocławiu, świadczy o wzajemnej świadomości mocnych i słabszych stron każdego z artystów. „Nowosielski jest bardziej malarski, operuje plamą barwną i kolorem – w katedrze zajmuje się polichromią i ikonostasem. Natomiast Stalony-Dobrzański posługuje się mocną, wyrazistą kreską, która pozwoliła mu na rozwinięcie dojrzałej wizji artystycznej w witrażu”⁴³.

³⁴ Por.: <http://arch.pk.edu.pl/wydzial/o-wydziale/historia/> (dostęp: 11 XI 2015). Wydział Architektury na Akademii Górniczo-Hutniczej w 1954 r. został przekształcony w Politechnikę Krakowską.

³⁵ Zenon Prętczyński, *Wspomnienia o profesorach Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej (z lat studiów 1947–1952)*, Wrocław 2005, s. 30–31.

³⁶ Gardowski był nauczycielem Stalony-Dobrzańskiego w zakresie literatury na ASP w Krakowie, następnie stał się jego współpracownikiem oraz przyjacielem. Por. Jan Stalony-Dobrzański, *Biografia*, [w:] *Stworzenie światła. Witraże Adama Stalony-Dobrzańskiego*. Kat. wyst., Muzeum Narodowe Sofia Kijowska w Kijowie, 20 X – 30 XI 2011, pod red. Jana Stalony-Dobrzańskiego, s. 117.

³⁷ Por. *ibidem*; E. Dwornik-Gutowska, *op. cit.*, s. 497.

³⁸ Anna Siemienieć, *Twórczość Adama Stalony-Dobrzańskiego dla kościoła pw. św. Wojciecha w Trzebowniku* (artykuł złożony do druku w ramach publikacji po konferencji naukowej z okazji 70-lecia parafii, która odbyła się 16 V 2015).

³⁹ Helena Blumówna, *Witraże Adama Stalony-Dobrzańskiego* [w Trzebowniku], „Tygodnik Powszechny” 4 (1951), s. 5.

⁴⁰ Por. J. Stalony-Dobrzański, *op. cit.*, s. 117.

⁴¹ Por.: <http://kud-logos.si/2012/ikona-w-tworczosci-adama-stalony-dobrzanskiego/> (dostęp: 3 II 2016).

⁴² Szerzej na temat twórczości Stalony-Dobrzańskiego oraz Nowosielskiego dla wrocławskich świątyń obrządku wschodniego por. A. Siemienieć, *Witraże Adama Stalony-Dobrzańskiego...*, s. 104–126; Krystyna Czerni, *Projekty i realizacje sakralne Jerzego Nowosielskiego dla świątyń obrządku wschodniego we Wrocławiu*, „Sacrum et decorum. Materiały i studia z historii sztuki sakralnej”, t. 7, Rzeszów 2014, s. 63–103.

⁴³ A. Siemienieć, *Witraże Adama Stalony-Dobrzańskiego...*, s. 106.

Projekty witrażów Stalony-Dobrzańskiego dla katedry prawosławnej pw. Narodzenia Przenajświętszej Bogarodzicy we Wrocławiu zrealizowano tylko częściowo⁴⁴. Artysta pracował także nad wystrojem wnętrza cerkwi pw. św. Cyryla i Metodego przy ul. św. Jadwigi⁴⁵, dla której zaprojektował witraże, jednakże projektów tych nie zrealizowano⁴⁶. Natomiast witraże wykonane według projektu Nowosielskiego we Wrocławiu można odnaleźć w kościele dolnym pw. św. Bartłomieja w kolegiacie pw. Krzyża Świętego, który w latach 1980–1990 służył grekokatolikom jako cerkiew⁴⁷.

Gdyby w latach pięćdziesiątych XX w. doszło do sfinalizowania projektów witraży dla katedry pw. św. Jana Chrzciciela, zaprojektowanych przez zespół Stalony-Dobrzańskiego z udziałem Nowosielskiego, Wrocław stałby się przykładem ekumenicznego charakteru sztuki obydwu artystów, wypełniającej świątynię chrześcijańskie w Polsce niezależnie od podziałów wyznaniowych.

Autorzy i źródła ilustracji

Archiwum Adama-Stalony Dobrzańskiego (fot. autor nieznany): **1**; Archiwum Adama-Stalony Dobrzańskiego (fot. Jan Pawlicki): **2**; Archiwum Adama-Stalony Dobrzańskiego (fot. Piotr Kłosek): **3, 4**

The group of Cracow artists' unrealized designs of stained glass for the windows of the Cathedral of St John the Baptist

Abstract

What has been an unexpected completion of the history of creating postwar stained glass for Wrocław Cathedral and at the same time not foreboded by so far known archival sources, are the documents that have been kept in private archives of Adam Stalony-Dobrzański. They indicate that it was Stalony-Dobrzański who was commissioned by the Curia of Wrocław Archdiocese to work on stained glass for twelve windows of presbytery, two windows for the Chapel of St John of Nepomuk and two windows for the Chapel of the Holy Cross and he worked with the group of artists related to Cracow Academy of Fine Arts, such as Ludwik Gardowski, Stefan Gałkowski, Mikołaj Kochanowski, Stefan Maciej Makarewicz and Jerzy Nowosielski.

That commission was never done and the preserved documents do not explain the reason of abandoning the cooperation with the Cracow artists. They contain however detailed information about terms of cooperation, guidelines referring to the iconography of planned stained glass and four sketches. In the end the stained glass for twelve windows in the presbytery was made according to the design of Tadeusz Wojciechowski. In the side chapels flanking the vestibule, for which the artistic group of Stalony-Dobrzański was supposed to make four stained glass windows, there are simplified stained glass windows made according to the project of Krysztyna and Stanisław Pękalski. Having in the perspective the discussed here commission, the cooperation of Stalony-Dobrzański with Nowosielski obtains the special meaning. Apart from the same artistic environment of Academy of Fine Arts in Cracow another exceptional links of these two artists were their Orthodox religion and the tradition of an icon, rooted in the art of Christian East. The results of their artistic work and cooperation as far as icons and stained glass windows are concerned we can also see in Wrocław churches of the Orthodox rite.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 104–118.

⁴⁵ A. Siemienieć, *Projekty i realizacje Adama Stalony-Dobrzańskiego dla cerkwi wrocławskich* (w druku).

⁴⁶ A. Siemienieć, *Witraże Adama Stalony-Dobrzańskiego...*, s. 119.

⁴⁷ K. Czerni, *op. cit.*, s. 96–100.